

OMON MATJON IJODI YOSHLAR MA'NAVİY-AXLOQIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH MANBAYI

Ch.A.Sabirova – *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent*

Z.B.Allanazarova – *o'qituvchi*

Urganch davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: “алла”, афсона, таълим, тарбия, дўстлик, ота она, фарзанд, муносабат, тафаккур, урф-одат, маросим, тўй, бахт, хижрон, соғинч, хиссиёт, она тупроқ садоси.

Ключевые слова: “алла”, легенда, образование, воспитание, дружба, родители, дети, отношения, мышление, традиция, обряд, свадьба, счастье, печаль, тоска, чувство, звук матери-земли.

Key words: “alla”, legend, education, upbringing, friendship, parents, children, relationship, thinking, tradition, ceremony, wedding, happiness, sadness, longing, feeling, mother earth sound.

Kirish. Omon Matjon - o'zbek adabiyotida taniqli va ijodiy faoliyati keng targ'ib qilingan yozuvchi va shoirdir. Uning ijodi asosan xalqiy adabiyot, mansab va faoliyatga bog'liq murakkab ifodalarga boydir. Shu bilan birga, u o'zbek she'riyati va prozasida jamiyat va insonning ma'naviy-axloqiy muammolarini ko'targan. Omon Matjonning she'riyatida ijtimoiy, axloqiy va ma'naviy mavzular ko'p uchraydi. Shuningdek, u shaxsning ichki dunyosi, muhabbat, hayot va haqiqat, imon va e'tiqod masalalarini o'zining yozuv san'atida chuqur ishlab chiqqan.

Omon Matjonning ijodi o'zbek adabiyotining klassik an'alaridan kelib chiqib, zamonaviy she'riyatga yangicha qarashlar kiritgan. Uning asarlaridagi estetik va filosofik qarashlar yozuvchining hayot va san'atga bo'lgan munosabatini yaqqol ko'rsatadi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Omon Matjonning “Haqqush qichqirig'i” dostoni asosan qirqta rivoyatni o'z ichiga olgan bo'lib, adib bu rivoyatlarda, asosan, tarixiy voqealarni jonlantirishga harakat qilgan. Ayniqsa, “Alla” haqida yozgan afsonasi bugungi kun yoshlari o'rtasida bo'layotgan ayrim muammolarni yoritib berishga qaratilgandek tuyuladi, nazarimizda. Nimaga afsona? Afsona nima o'zi? Adib ta'biri bilan aytganda “Afsonalar - eng uzoq umr ko'radigan, ya'ni eng ko'p ma'naviy xizmat qiladigan faxriy vatandoshlarimiz!” [1:22] dir. Shunday ekan bu afsonalarni o'qish, o'rganish va amal qilish har bir yosh avlodga o'zini ta'sirini ko'rsatishi aniq. “Alla” afsonasining asosiy ta'limiy-tarbiyaviy, ma'naviy axloqiy mazmuniga e'tibor qaratadigan bo'lsak, allaning tarixiga, uning ona va bola o'rtasidagi munosabatlarga va ona tuproqqa qanday ahamiyati borligini anglab olishimiz mumkin. Bundan tashqari uchta dugona o'rtasidagi do'stlik munosabatlarini, milliy an'alarimizga bo'lgan e'tiborni, ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabatlarni va mahalladagi “katxudolar” ni oiladagi munosabatlarga ta'sirini juda chiroyli va ta'sirchan qilib, kitobxonga hissiyot va boshqacha ruh bera oladigan tilda yozilganligi bilan ham ajralib turadi. “Alla! Seni ilk bor dunyoda qaysi bir ona aytdi ekan?! So'zlaringni yozgan sening qaysi bir shoir, bastakoring qaysi zamona?! [4:23] deya allaning tarixini izlab topa olmaganiga beixtiyor ishora qiladi.

«Roziya, Robiya, Guljon. Uch ajralmas dugona, chiqon, o'rtoq. Uch do'st, uch sirdosh, uch tengdosh» [4:23] mana shu uchta qahramonning bolalik davridan boshlab, balog'atlik davridagi hissiyotlari va turmushdagi bo'ladigan ayrim “qayg'uli” kechinmalarni ham maromida yetkazib bera olgan yozuvchi! Robiya allani, albatta, onasining ukalariga aytganidan yodlab aytardi. Lekin baribir o'zidan ham nimalarnidir qo'shar edi:

Olmadandir beshigi,

Olsin endi opasi.

Alla.

Jiydadandir beshigi,

Jiyrnmasin opasi.

Alla.

O'rikdandir beshigi,

O'rtanmasin opasi.

Shu o'rinda ijodkorlik bolalikdan boshlanishiga ham bir belgi berib qo'yadi. “Odamlarning aslida yillarning o'tishi emas, yurtning urf-odatlar ulg'aytiradi” [1:24] deb, “Alla” afsonasida bir qancha marosimlarni chiroyli chizgilar bilan tasvirlab beradi. Shulardan “Go'dakning tug'ilish marosimlari”, “Xotinlarning kechki bazmlari”, “Sumalak qaynatish jarayonlari”, “To'y marosimlari” kabi Xorazmning o'ziga xos an'ana va marosimlarini yorqin aks ettirgan. Uchta dugona shu zamona mos katta ham bo'lishdi. Robiya bilan Guljonda katta o'zgarish bo'layotganday, ular endi “boshqa bir shohga tobe, fuqaroligini qabul etganday” qalblarida boshqacha hissiyot, ahdu paymon bor edi. Roziya esa ular bilan bolalikdagi do'stligini intiq iplarini uzmaslikka harakat qilgandek bo'layotgan saylgohni to'rt marta aylanib, xorijlik yigitning matosiga xaridor bo'ldi. U ham matoni bepulga Roziyani qo'lga tutqazdi. Qizlar hayron. Yigit esankiragan. Roziya esa mag'rur edi.

Endi ularning ahdu paymoni ham jiddiylashgan. Ota-ona qarshiligini ham, do'st-o'rtoq gaplarini ham Roziya tinglamaydi. Ular Gurlan katxudolarining ota-onalariga bergan maslahati bilan oq fотиha olib, kichik to'y qilib yigitning yurtiga qaytishdi. Ketishi oldidan onasidan bir iltimos ham oldi. “Jon bolam, sog' bo'l, salomat bo'l. Baxtli bo'l. Bitta o'tinchim: Bola ko'rsang ularning hech biriga alla aytma!” [4:26]. Nega aytmasligi kerak, nima uchun aytmasligini o'ylab ham ko'rmadi! Roziya rozi bo'ldi!

Oradan ancha yillar ham o'tdi. Ular farzandli bo'lishdi, Roziya hech narsani o'ylamas, faqat farzandi bilan ovora edi. Uni goh otasiga, goh ukasiga o'xshatib ulgaytirayotgan edi. Lekin onasining iltimosi hech esidan chiqmadi. Nogohon o'g'li betob bo'lib olamdan o'tdi. Roziyaning qayg'usi keyingi farzand tug'ilib, kulguga kirishganda biroz chetlashganday bo'lgandi. Lekin bu ham ko'pga cho'zilmadi! Nima deb o'ylaysiz? Falakning gardishimi bu...? Ota-ona noroziligimi bu...? Yoki...?

Natija. Nega alla aytmadi? Allada qanday sir borki, uni aytmagani “...avvalgi ikkitasiga ham biron marta alla aytganini ko'rmadik...” deb xizmatkorlar tomonidan turmush o'rtog'iga eshittirilgani Roziyaga alam qildi. Uchinchi o'g'il tug'ilganda u tushinib yetdiki, endi uning eri bilan munosabatlari shu go'dakning taqdiriga bog'liqligini. Bu farzandning ham oldingilarga o'xshab betob bo'lib qolishi falakning sinovi bo'ldi. Bir necha kundirki, bola bezovta, uzoq-yaqindan kelgan tabiblarning tavsiyasi ham bekor. Bola yig'idan tinmaydi. Erini tongga yaqin dahshatli hayqirig'i Roziyani lol qoldirdi. “Qanday onasan o'zi?! Mehr degan narsa bormi senda ham?! Bir alla

aytib bag'ringga bossang-chi sho'rlikni?! Alla ayt...!" [1:27].

U o'tinchga o'xshash bir ovoz bilan bolani bag'riga bosib alla ayta boshladi. Bola asta sekin tuzala boshladi. Katta bo'lsa ham allasiz uxlamaydigan bo'ldi. Bir kun alla aytib ko'ngli to'lishgan Roziya allani o'zi uchun aytayotgandek, o'rtog'i yasagan qo'g'irchoqqa aytayotgandek tuyuldi. Shu vaqtdan boshlab uning xayoli buzildi. "Dugonalari hozir qanday ekan-a? onasi-chi? Sho'rlik, qarib qolgandir?! Yo... Xudo ko'rsatmasin, kasalmand edi, olamdan o'tgan bo'lsa-ya... "Onajon! Dod, oyijonim!" [4:27].

Muhokama. Uning faryodi eri va xizmatkorlarini uyg'otib yubordi. Nima bo'lganidan hamma hayron. Bosinqiragani bilan ovutdi ularni. Lekin shu kundan boshlab uning tinchi yo'qolgan edi. Uning savollari kundan kunga ko'payar. Ota-onasiga sog'inchi ortar. Ularni bir bora bo'lsa ham ko'rsa armoni yo'qligini qayta va qayta aytar, lekin buning hech iloji yo'q edi. Yo'llar olis, karvon yo'li yo'qolgan, davlatlar o'rtasidagi ziddiyatlar buning hech iloji yo'qligini anglatardi.

Roziya! Endi angladi! Sho'rlik! Bo'g'ziga tiqilgan alamli hijron, qaynoq ko'z yoshlar endi hech narsani iloji yo'qligini anglagan aql befoyda edi. Shuning uchun xalqimizning ona bilan bola, et bilan tirnoq kabi deb bejizga aytishmagan. Roziya nechadir yoshga yetsada, ona mehrini qumsab o'rtandi.

Adabiyotlar

1. Matjon O. Haqqush qichqirig'i. (Qirq afsona). –Toshkent: «G'ofur G'lom», 1979. 136-b.
2. Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. – Toshkent: «Tafsiri hilol», 2024.
3. Masharipov R.B. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning odob-axloq borasidagi qarashlari asosida yosh avlodni tarbiyalash. Yosh olimlar ilmiy-amaliy konferensiyasi. –Toshkent: 2024. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13846562>.
4. <https://kh-davron.uz/>
5. <https://n.ziyouz.com/>

REZYUME. Ushbu maqolada Omon Matjon ijodida yoshlar ma'naviy-axloqiy tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan "Alla" afsonasi hamda Xorazm milliy marosimlarining mazmun mohiyati, yoshlar tarbiyasida ularning o'rni va ahamiyati yoritib berilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье освещено содержание легенды об «Алла» и национальных обрядов Хорезма, направленных на развитие духовно-нравственного мышления молодежи в творчестве Амона Матжона, их роль и значение в воспитании молодежи.

SUMMARY. In this article, the content of the legend of "Alla" and national ceremonies of Khorezm aimed at developing the spiritual and moral thinking of young people in the work of Amon Matjon, their role and importance in the education of young people are highlighted.

MASHINALI O'QITISH ALGORITMLARINI REAL SOHALARDA QO'LLASH VA USULLARINI TAHLIL QILISH

K.K.Seitnazarov – *texnika fanlari doktori, professor*

A.T.Sultanbaeva – *talaba*

Nukus davlat texnika universiteti

Sh.M.Jalgasbaeva – *tayanch doktorant*

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: mashinali o'qitish, nazoratli o'qitish, nazoratsiz o'qitish, mustahkamlovchi o'qitish, real sohalar, tibbiyotda mashinali o'qitish, firibgarlikni aniqlash, kiberxavfsizlik, algoritmlar tahlili, sun'iy intellekt.

Ключевые слова: машинное обучение, контролируемое обучение, неконтролируемое обучение, обучение с подкреплением, реальные площади, машинное обучение в медицине, обнаружение мошенничества, кибербезопасность, анализ алгоритмов, искусственный интеллект.

Key words: machine learning, supervised learning, unsupervised learning, reinforcement learning, real-world applications, machine learning in medicine, fraud detection, cybersecurity, algorithm analysis, artificial intelligence.

Kirish. So'nggi yillarda texnologiyaning jadal rivojlanishi bilan mashinali o'qitish algoritmlari turli sohalarida keng qo'llanila boshladi. Kompyuter tizimlariga ma'lum bir ko'rsatmalarsiz, tajriba va ma'lumotlardan foydalangan holda, mustaqil qaror qabul qilishga imkon beruvchi texnologiya bo'lib, ushbu algoritmlar inson faoliyatining

Xulosa. Shu o'rinda Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning ushbu fikrlarini o'rinli deb bilamiz.

Farzandlar besh turli bo'ladi:

1. Ota-onasi buyurgan narsani bajarmaydi. Bunday farzand ota-onasiga oq bo'lib qolishi mumkin.

2. Ota-onasi buyurgan narsani yoqirmay bajaradi. Bunday farzand ajr va savobga erishmaydi.

3. Buyirilgan narsani bajaradi. Ammo, uni minnat, uf tortish va ovozini balandlatish bilan bajaradi. Bunday farzand gunohga botadi.

4. Buyirilgan narsani chin ko'ngildan bajaradi. Farzand buning uchun ajr savobni qo'lga kiritadi. Bunday farzandlar ozchilikni tashkil qiladi.

5. Ota-onasi hali buyurmay turib, ular xohlagan narsani bajaradi. Mana shu farzand ota-onaga yaxshilik qiluvchilar, degan savobni qo'lga kiritadi. Bunday farzandlar o'ta nodir bo'ladi.

Oxirgi ikki turi, ya'ni to'rtinchi va beshinchi qismdagi farzandlarning umrlari va rizqlarida baraka, qalblari shod, ishlari o'ngidan keluvchi kimsalar bo'ladi [2].

Xulosa o'rinda shuni aytishimiz mumkinki, bolaga ta'lim-tarbiya berish, ularni to'g'ri yo'lga boshlash ota-onalar zimmasidagi vazifadir. Lekin ota-onani bergan ta'lim-tarbiyasi, ilmini o'rinda amalga oshirish, ularning rayiga qarash, o'zidan kattalarning aytganiga quloq solish yoshlarning zimmasidagi burchdir. Berilgan ma'lumotlardan keyin, albatta, to'g'ri xulosa chiqarish o'zingizga bog'liq.

barcha jabhalarida jumladan, sog'liqni saqlashdan tortib moliya, transport va kiberxavfsizlikka qadar bo'lgan yangi imkoniyatlarni mashinali o'qitish sohasi ochib bermoqda.

Usullar. Texnologiya real muammolarni yechishda samaradorlikni oshirishga yordam beradi. Misol uchun, sog'liqni saqlashda tibbiy tasvirlarni tahlil qilish orqali erta